

Aeg kopsuvähi sõeluuringu laialdaseks rakendamiseks on käes

Tanel Laisaar – TÜ ja TÜ Kliinikumi kopsukliinik, TÜ peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut

November on üleilmne kopsuvähi teadlikkuse kuu, mil pööratakse tähelepanu kopsuvähi varasele avastamisele ja rõhutatatakse kriitilist vajadust sõeluuringu järele, et vähendada suremust kopsuvähi tõttu. Kopsuvähk on endiselt peamine vähisurma põhjus kogu maailmas, kuna enamik juhte avastatakse kaugelearenenud staadiumis. Paljud rahvusvahelised organisatsioonid ja ka Euroopa Liit on oma konsensusdokumentides rõhutanud kopsuvähi sõeluuringu rakendamise olulisust ning andnud soovitusd sõeluuringu läbiviimiseks. Praeguste teadmiste kohaselt soovitatatakse sõeluurida suurenenud kopsuvähiriskiga inimesi – teha neile üks kord aastas madaladoosiline kompuutertomograafiline (MDKT) uuring.

Kopsuvähi sõeluuringu tõendus pärineb algselt kahest suurest rahvusvahelisest juhuslikustatud kontrollitud uuringust – NLST (*National Lung Screening Trial*) ja NELSON (*Netherlands-Leuven Longkanker Screenings Onderzoek* [*The Dutch-Belgian lung-cancer screening trial*]) –, mis näitasid, et sõeluuring vähendab kopsuvähi suremust vähemalt 20%, sest võimaldab diagnoosida kopsuvähi varasemas staadiumis, mil ravi on tulemuslikum. Sõeluuringu rakendamiseks on kogu maailmas, sh Eestis käivitatud erinevaid kliinilisi uuringuid ja pilootprojekte. Esimesed riigid Euroopas on juba alustanud riikliku sõeluuringuprogrammiga. Eestil on siinkohal suurepärane võimalus olla teenäitajaks – juba saadud kogemuste toetudes pakkuda välja lahendusi, kuidas tulla toime erinevate sõeluuringu rakendamisel ilmnevate probleemidega (nt inimeste vähenenud teadlikkus, sihtrühma ebapiisav hõlmatus, logistilised väljakutsed sõeluuringule jõudmiseks).

Tartu maakonnas läbi viidud kopsuvähi sõeluuringu teostatavuse uuringu ja sellele järgnenud pilootprojekti käigus on välja

töötatud väga heade tulemusteni viinud metoodika suurenenud kopsuvähiriskiga inimeste kindlakstegemiseks ja kaasamiseks – rahvastikupõhine süsteemne lähenemine, kus võtmeroll on perearstidel ja -õdedel. Kesksest koordineeritud, aktiivne ning personaalne sõeluuringu sihtrühma kuuluvate inimeste kaasamine osutus äärmiselt tõhusaks. Juba pilootprojekti esimesel aastal osales sõeluuringus 79% ja teisel aastal koguni 80% sihtrühma inimestest. Need on osalusmäärad, mida ei ole mujal maailmas läbi viidud projektides seni saavutatud ning milleni ei ole siiani jõutud ka teistes Eesti sõeluuringutes, sh riiklikes programmides.

Eesti kopsuvähi sõeluuringu pilootprojekti raames* diagnoositud kopsuvähijuhud olid ootuspäraselt valdavalt varases staadiumis. Projekti kahel esimesel aastal avastati kokku 64 kopsuvähki: neist 53% oli I staadiumis ja 70%-l juhtudest oli võimalik kirurgiline ravi. Võrdluseks – enne sõeluuringu algust 2021. aastal avastati Tartu maakonnas kopsuvähk I staadiumis vaid 17%-l juhtudest.

Veelgi olulisem Eesti kopsuvähi pilootprojekti tulemus on see, et juba kahe aastaga ilmnes oluline staadiuminihe ja seda mitte üksnes sõeluuringu raames avastatud kopsuvähijuhtude puhul, vaid kogu maakonna tasandil. Sama kahe aasta jooksul jõudis sõeluuringu käigus avastatud kopsuvähi juhtude osakaal 38%-ni kõigist maakonnas diagnoositud kopsuvähi juhtudest.

Eesti pilootprojekt tõi ka välja, kui võrd oluline roll on kopsuvähi varasel avastamisel perearstidel ja -õdedel. Nimelt diagnoositi Tartu maakonnas sõeluuringus osalevates perearstipraksistes kopsuvähk I staadiumis 35%-l ja IV staadiumis 34%-l juhtudest, samas kui sõeluuringutes mitte-osalevates praksistes olid vastavad näitajad 17% ja 63%. Eelnevast tulenevalt osutus ka kopsuvähi

* Kaasprofessor Tanel Laisaar on kopsuvähi sõeluuringu pilootprojekti juhtiv uurija. – Toim.

kirurgiline ravi võimalikuks väga erineval osal kopsuvähi diagnoosi saanud patsientidest – vastavalt 44%-l ja 24%-l juhtudest.

Pilootprojekti tulemused kinnitavad, et inimeste kindla kava kohane (süsteemaatiline) kaasamine perearstide ja -õdede abil tagab nende sõeluuringus osalemise ja viib diagnoositavate vähijuhtude staadiumi nihkumiseni varasema staadiumi suunas kogu piirkonna rahvastiku tasandil. Eesti pilootprojekti tulemused on kooskõlas hiljutisel kopsuvähi maailmakongressil esitatud Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringu tulemustega, milles näidati kümme aastat kestnud regionaalse sõeluuringuprojekti aasta-aastalt suurenenud mõju rahvastiku tasandil. Eelnimetatud projektis jõuti seitsmendaks aastaks selleni, et kopsuvähkidest üle 50% diagnoositi I–II staadiumis ning III–IV staadiumi vähkide osakaal vähenes vastavalt. Tartu maakonnas jõudsi sellele tähisele üsna lähedale juba pilootprojekti teise aasta lõpuks.

Käesolevas Eesti Arsti numbris tutvustame Eestis sõeluuringu pilootprojekti tulemustele tuginevat kopsuvähi sõeluuringu kulutõhususe analüüsi. Analüüs näitab, et kopsuvähi sõeluuring on pilootprojektis välja töötatud meetoodika ja rahastuse korral

kulutõhus. Loodetavasti võtab Tervisekassa edaspidi need tulemused aluseks riikliku kopsuvähi sõeluuringu rahastamise otsuste tegemisel.

Kokkuvõtteks saab öelda, et Tartu maakonnas, kus elab 10% Eesti inimestest, on kolmandat aastat käimas rahvastikupõhiselt ja süstemaatiliselt riskirühma inimesi kaasav kopsuvähi sõeluuring. Hõlmatud on väga suur osa suurenenud kopsuvähiriskiga inimestest, kopsuvähk diagnoositakse järjest varasemas staadiumis. Sõeluuringu tulemuslikkust ning kulutõhusust arvestades on käes aeg laiendada kopsuvähi sõeluuringut ka teistesse maakondadesse, kuid seda tuleb teha sarnast meetoodikat kasutades ja rahastuse toel. Äärmiselt oluline on luua praktiline tarkvaralahendus, mis lihtsustab sõeluuritavate kindlakstegemist ja võimaldab nende jälgimist, uuringutele suunamist ning uuringutulemuste analüüsi ja kvaliteedikontrolli. Seni Tartu maakonnas saadud kogemus on väga heaks aluseks, millelt kopsuvähi riikliku sõeluuringuprogrammi suunas edasi liikuda. Sealjuures saab Eesti pakkuda tõenduspõhiseid soovitusi ka teistele riikidele kopsuvähi sõeluuringuprogrammide väljatöötamisel või optimeerimisel.

Vaktsineerimine vähendab vöötohatise kardiovaskulaarsete tüsistuste riski

Seoses vöötohatise (*herpes zoster*) põdemisega suureneb mõne nädala vältel kuni kaks korda kardiovaskulaarsete häirete kujunemise risk. Uuringutega on tuvastatud, et ka 6–12 kuu vältel pärast vöötohatise põdemist on kardiovaskulaarsete tüsistuste oht suurem. Samas vähendab vöötohatise viiruse vastane ravi ägedas perioodis südameinfarkti ja insuldi riski ühe uuringu andmeil 20–30% võrra. Vähem on andmeid vaktsiini toime kohta kardio-

vaskulaarse riski vähendamisel vöötohatise põdemise korral.

Lõuna-Koreas korraldatud rahvastikupõhises uuringus hinnati 1 271 922 inimese kohordis vaktsineerimise tõhusust kardiovaskulaarsete häirete ennetuses vöötohatise põdemisel. Uuritute keskmine vanus oli 61,3 aastat, 43,2% olid mehed ja neid jälgiti kuni 10 aasta vältel, kasutati vöötohatise elusvaktsiini.

Andmete analüüsil ilmnis vaktsiini tõhus toime järgmiste kardiovaskulaarsete häirete riski vähendamisel vöötohatise korral: müokardi isheemiline kahjustus 22%, tserebrovaskulaarsed häired 24%, trombemboolilised tüsis-

tused 22%, südame rütmihäired 21%, südamepuudulikkus 22% võrra. Vaktsiini kaitsev toime püsis kuni 8 aasta vältel ja oli tõhusam alla 60aastastel ning meestel.

Ka 2025. aasta augustis Euroopa kardioloogiaühingu kongressil esitatud *herpes zoster*'i vaktsiini tõhusust käsitlevate uuringute metaanalüüs kinnitas vaktsiini kardiovaskulaarset riski 16–18% võrra vähendavat toimet *herpes zoster*'i infektsiooni korral.

REFEREERITUD

Lee S, Lee K, Oh J, et al. Live zoster vaccination and cardiovascular outcomes: a nationwide, South Korean study. *Eur Heart J* 2025;46:2291–300.

LÜHIDALT